

Bucovina și Tratatul de la Saint -Germain în dezbaterile Conferinței de Pace de la Paris (1919 - 1920)

Daniel Hrenciuc
CTR, Rădăuți

Cuvinte cheie: Bucovina, Tratatul de la Saint Germain, Regatul Român, Unire, autodeterminare.

Keywords: Bukovina, self-determination, The United Kingdom, National Council.

Înainte de capitularea Imperiului German (armistițiul de la Compiègne, 11 noiembrie 1918) și sfârșitul primului război mondial, marile puteri învingătoare au dezbătut și analizat diverse proiecte de reorganizare postbelică a Europei¹. Pentru prima dată în istoria relațiilor internaționale, **dreptul forței** era înlocuit de **forța dreptului**². Statele Unite ale Americii, Franța, Anglia și Italia (Japonia fiind consultată doar în problemele Extremului Orient), în calitate de mari puteri aliate și învingătoare, au luat în calcul doar în ultimele luni ale anului 1918 destrămarea monarhiei austro-ungare, o asemenea ipoteză nefiind agreată până la sfârșitul războiului, când încă existau premise pentru menținerea Imperiului Austro-Ungar.³ Inițierea și promovarea celor 14 Puncte de către Woodrow Wilson, unul dintre cei mai importanți președinți ai SUA, au determinat modificarea viziunii Marilor Puteri asupra viitorului națiunilor componente ale imperiilor multinaționale⁴. Prezentate la 18 ianuarie 1918 Congresului american de către președintele Woodrow Wilson, cele 14 Puncte au remodelat profund geopolitica și realitățile etno-statale Europei Centrale și Răsăritene⁵. Din acest program, punctul 10 se referea în mod direct la dreptul de autodeterminare pentru popoarele din Austro-Ungaria.⁶ Această idee a președintelui Wilson dovedea că SUA, ca, de altfel, și partenerii săi din grupul Antantei, nu se hotărâseră încă, la începutul anului 1918, să accepte ca fapt inevitabil destrămarea monarhiei dualiste austro-ungare⁷. Nu numai că nu ținea seama de realități, dar această concepție pornea de la premisa falsă că menținerea acestui stat mare în Centrul Europei ar putea reprezenta un obstacol, pe de o parte, în fața eventualei expansiuni a Rusiei bolșevice spre Vest, pe de altă parte, în fața expansiunii Germaniei spre Est. Acest punct **10** a constituit subiectul principal de dezbateră în cadrul lucrărilor Congresului de la Roma al naționalităților oprimate din Austro-Ungaria, din 1918⁸. Wilson dorea să convingă Conferința de Pace de la Paris să creeze o „nouă ordine mondială bazată pe respect mutual și colaborare între națiuni, în care acționează cu toții în interesul general și sunt liberi să-și aibă propria lor viață sub o protecție comună”⁹. Unele dintre ideile lui Wilson, deși profund democratice, au fost considerate de către aliații săi europeni, drept utopice și prin urmare, dificil de pus în practică. La scurt timp după începerea efectivă a lucrărilor Conferinței de Pace, președintele american avea să se convingă de faptul că realitățile europene erau mai complicate decât le considera inițial, iar soluțiile sale nu puteau

¹ Ion Țurcanu, *Istoria relațiilor internaționale [History of international relations]*, Chișinău, Editura Litera, 2005, p. 117.

² Viorica Moisuc, *Istoria relațiilor internaționale – până la mijlocul secolului al XX-lea, Ediția a III-a, București, Editura Fundației României de Mâine, 2007, p. 27.*

³ Charles Zorogbibe, *Wilson. Un cruciat la Casa Albă*, București, Editura Fundației Titulescu, 2003, p. 229.

⁴ *Ibidem*, p. 233–234.

⁵ Viorica Moisuc, *op. cit.*, p. 16.

⁶ Ion Țurcanu, *op. cit.*, p. 118.

⁷ Jean Baptiste Duroselle, *Istoria relațiilor internaționale 1919–1947*, vol. I, traducere Anca Airinei, București, Editura Științelor Sociale și Politice, 2006, p. 19; 21–23.

⁸ Viorica Moisuc, *op. cit.*, p. 89.

⁹ Ion Țurcanu, *op. cit.*, p. 118.

fi aplicate într-un spațiu complicat din punct de vedere etno-confesional¹⁰. *The Big Four (Cei Patru Mari)* a reprezentat sintagma utilizată pentru a-i desemna pe Woodrow Wilson (președintele SUA), Georges Clemenceau (premierul Franței), David Lloyd George (premierul Angliei) și Vittorio Emanuele Orlando (premierul Italiei). Aceștia au organizat și coordonat lucrările și dezbaterile Conferinței de Pace de la Paris, rezultând o *Europă Nouă*, reasezată pe baze și principii Versaillese. Comitetul celor cinci miniștri de externe ai celor cinci state aliante a avut și el un rol destul de însemnat în cadrul Conferinței Păcii. Stabilirea vinovaților pentru declanșarea primului război mondial, fixarea cuantumului reparațiilor de război, recunoașterea apariției noilor state rezultate în urma destrămării marilor imperii și a aplicării principiului autodeterminării, înființarea unei instituții care să apere pacea prevenind războiul, au reprezentat cele mai importante obiective ale Conferinței de Pace de la Paris. Între timp, s-au mai adăugat stabilirea unui mecanism funcțional de protecție al minorităților naționale în acord cu standardele europene în domeniu, prin semnarea unui tratat al minorităților cu statele plasate în Europa Central-Orientală și de Sud-Est.

Dincolo de elementele sale contradictorii, Conferința de Pace de la Paris a încercat – și în bună măsură a reușit – să reorganizeze spațiul Europei Centrale și Răsăritene respectând principiile democratice ale naționalităților și autodeterminării, care au stat la baza refacerii sau apariției statelor din această zonă, extrem de complexă sub raport etnic și religios. În practică, problemele apărute – diferite de accepția americană și percepțiile vest - europene - au fost foarte sensibile punând la grea încercare soliditatea poziției Celor Patru Mari¹¹. Prezența delegației române la această Conferință, a reprezentat un lucru absolut firesc, decurgând din metamorfozele spațiului central-european, pe fondul cărora, în mod democratic, adunărilor reprezentative de la Chișinău, Cernăuți și Alba-Iulia au decis unirea cu Regatul Român¹². România Întregită avea nevoie de recunoaștere internațională¹³. În dubla sa calitate de premier și șef al delegației române la Conferința Păcii, Ion I. C. Brătianu a depus eforturi remarcabile pentru recunoașterea revendicărilor teritoriale ale României, având în vedere interesele - uneori atât de divergente - ale celor Patru Mari vizavi de configurația frontierelor statului român¹⁴. Dificultatea materializării intereselor naționale, legitime, ale delegației române, au fost mult îngreunate de faptul că deciziile cele mai importante ale Conferinței Păcii au aparținut efectiv „Consiliului celor patru”, format din șefii delegațiilor Marilor Puteri: Georges Clemenceau (Franța), David Lloyd George (Anglia), Woodrow Wilson (Statele Unite ale Americii) și Vittorio Emanuele Orlando (Italia). În aceste condiții, realizarea obiectivelor delegației române a întâmpinat serioase dificultăți, surmontate datorită evoluției contextului diplomatic general-european coroborat cu atitudinea fermă adoptată de către Ionel Brătianu. Acesta a preferat să-și depună demisia decât să renunțe la legitimitatea intereselor României expuse în fața Conferinței Păcii. Faptul că statul român a fost încadrat de la început, de către Înaltele Puteri Aliate și Asociate, în grupul statelor cu „interese limitate”, a fost de natură să nemulțumească delegația română. La acestea se adăuga și problema complexă a statului de aliat a României, decurgând din Convenția semnată de aceasta cu Antanta la 4 august 1916. Dezamăgit de atitudinea „Celor Patru Mari”, Ion I. C. Brătianu a protestat energic față de procedura instituită de către Înaltele Puterile Aliate și Asociate de a concepe conținutul unor tratate fără consultarea prealabilă a statelor în cauză (cazul tratatului cu Germania). Tratatul de la Versailles cu Germania, din 28 iunie 1919, a fost semnat de către

¹⁰ *What Really Happened at Paris. The Story of the Peace Conference, 1918–1919, by American Delegations*, Edited by Edward Mandell House and Charles Seymour, New York, Charles Scribner's Sons, 1921, p. 14.

¹¹ J. Paul –Boncour, *Entre Deux Guerres. Souvenirs Sur La III Republique. Les lendemains de la victoire 1914-1939*, Paris, Librairie Plon, 1945, p.18.

¹² Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX (1918-1948)*, vol. I, București, Editura Paideea, 1999, p. 9.

¹³ Rebecca Haynes, *Politica Germaniei față de Germania între 1936 și 1940*, București, Editura Polirom, 2003, p.10.

¹⁴ Marian Chiriac Popescu, *România și Polonia în timpul Conferinței de Pace de la Paris*, în vol. *România și Conferința de Pace de la Paris (1919-1920)*, Focșani, Editura Empro, 1999, p.216.

Ionel Brătianu, deoarece s-a apreciat că documentul în sine nu reprezenta pentru România un prea mare interes. În cazul tratatului cu Austria, precum și în chestiunea tratatului minorităților, inflexibilitatea lui Ionel Brătianu a iritat Înaltele Puteri Aliate și Asociate, însă a stârnit, în egală măsură, admirația statelor mici (Polonia, Regatul Sârbo-Croato-Sloven, Grecia, Cehoslovacia), care au văzut în diplomatul român un lider capabil să se opună cu succes intențiilor Puterilor Aliate și Asociate¹⁵. În cazul României, recunoașterea unirii cu Bucovina însemna, din partea Puterilor Aliate și Asociate, respectarea angajamentelor asumate prin însăși termenii Convenției de Alianță, semnată la 4/16 august 1916 cu Antanta (Rusia, Italia, Franța și Anglia), prin care acestea recunoșteau dreptul României asupra teritoriilor stăpânite de monarhia austro-ungară (art.4). În acest scop, pe lista delegației române figurau și personalități precum Nicu Flondor¹⁶, expert în probleme financiare și economice ale Bucovinei, precum și Alexandru Vitencu, specialist în chestiuni de ordin etnic și geografic¹⁷. Chiar dacă fusese anunțată de presă („Glasul Bucovinei”, 28 ianuarie 1919), numirea lui Iancu Flondor în delegația României nu s-a realizat, datorită relațiilor tensionate dintre acesta și Ionel Brătianu, astfel că Bucovina a rămas fără un delegat propriu (Nicu Flondor și Al. Vitencu având doar calitatea de experți tehnici)¹⁸. La 1 februarie 1919, Ion I. C. Brătianu solicitase Consiliului Suprem ca râul Nistru să devină frontiera naturală a României în Bucovina și Basarabia, anulându-se astfel prevederea nedreaptă inclusă în Convenția semnată cu Antanta la 4/17 august 1916, prin care, la presiunea Rusiei, frontiera României fusese fixată pe râul Prut¹⁹. Din acest motiv, în martie 1919, delegația română s-a confruntat cu pretențiile emise de Vladimir Sydorenko, membru în *Directoratul* condus de Simeon Petliura, asupra teritoriului dintre Prut și Nistru²⁰. Acesta cerea să se țină seama, în fixarea frontierelor Bucovinei, de pretențiile Ucrainei asupra părții sus-menționate, locuită de o populație majoritar ucraineană. Ulterior, în mai 1919, sub presiunea desfășurării evenimentelor, cererile lui Vladimir Sydorenko se vor restrânge la o porțiune situată în valea Ceremușului, în nord-vestul Bucovinei. La Paris nu au fost admiși să participe la dezbaterile Conferinței Păcii delegații ucrainenilor, fapt care a alimentat o stare de frustrare și nemulțumire. În cazul Basarabiei pe adresa Conferinței Păcii a fost înaintat în martie 1919, documentul intitulat *Stabilirea hotarelor de stat ale Republicii Populare Ucrainene*, în care se solicita ca în cazul Basarabiei linia frontierei ucrainene să treacă „de la Noua Sulița, pe vechiul hotar cu România, incluzând la Ucraina întregul județ Hotin, pe linia Otaci pe Nistru, apoi pe râul Nistru (Soroca, Vadul Rașcov, Dubăsari, Grigoriopol) până la orașul Bender, de aici până la hotarele județului Akkerman, care împreună cu județul Ismail aparțin Ucrainei; în sfârșit vin Marea Neagră și Marea Azov care scaldă Ucraina de la sud, incluzând Crimeea în cuprinsul acesteia”²¹. Referitor la Bucovina, documentul în discuție, solicita ca linia de demarcație urma să treacă de la Vișeuul maramureșean „la Cârlibaba, de unde hotarul trece în Bucovina și merge către munții Moldoviței, Vicov, Siret, Storojineț, Cernăuți, se întoarce în semicerc până la Rădăuți, merge spre orașul Siret, Hliboca, Boian și Noua Sulița”²². În nota din mai 1919, adresată de către delegația ucraineană Conferinței Păcii, cu privire exclusivă la chestiunile Bucovinei se cerea „alipirea Bucovinei de nord-vest la Ucraina, cel puțin până la linia Cârlibaba- Storojineț-Cernăuți-Hotin”²³. În scopul analizării și soluționării problemelor invocate de către Ionel Brătianu, s-a constituit Comisia pentru delimitarea frontierelor

¹⁵ Em. Bold, I. Ciupercă, *Europa în derivă*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2001, p. 27.

¹⁶ Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale (SANIC), București, fond *Iancu Flondor*, dosar 56, f. 4.

¹⁷ Idem fond *Iancu Flondor*, dosar 73/1919 - 1920, f.1.

¹⁸ Idem fond *Iancu Flondor*, dosar 32/1919, f. 63.

¹⁹ Romulus Seșanu, *Principiul naționalităților. Originile, evoluția și elementele constitutive ale naționalității. Tratatul de pace de la Versailles, Saint-Germain, Trianon, Neuilly-Sur-Seine, Sévres, Laussane*, București, Editura Albatros, 1996, p. 367.

²⁰ SANIC fond *Iancu Flondor*, dosar 32/1919, f. 63.

²¹ Ștefan Purici, *Relații româno-ucrainene în epoca contemporană*, „Glasul Bucovinei”, Cernăuți-București, nr. 3 - 4, X, nr 39 - 40, 2003, p. 33.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*.

României (Sir Eyre Crowe și Allen W. A. Leeper - S.UA, André Tardieu și Jules Laroche-Franța, Giacomo de Martino și contele Vannutelli Rey - Italia, respectiv Clive Day și Charles Seymour - Anglia), condusă de francezul André Tardieu²⁴. La 1 mai 1919 a fost creată Comisia statelor noi și ale minorităților formată din reprezentanții SUA, Franței, Japoniei Italiei și Marii Britanii condusă de către Philippe Berthelot elaborând așa numitele tratate ale minorităților. Primul a fost semnat la 18 iunie 1919 cu Polonia, reprezentând modelul pentru celelalte. Discuțiile în jurul acestei probleme au pornit inițial de la evrei²⁵ - Polonia²⁶ avea cel mai mare procent de populație evreiască din întreaga Europă²⁷ - pentru ca apoi să devină obligatorie pentru toate statele din zonă, inclusiv România²⁸, unde procentul minoritarilor se cifra la 28% (ponderea evreilor însuma 4%). Polonia avea 4 milioane de ucraineni, 3 milioane de evrei, România având 1,9 milioane de maghiari²⁹. La 10 mai 1919 delegații evreilor au prezentat în fața acestei Comisii doleanțele lor cu referire la România. Problema delicată și sensibilă a tratatului cu Austria a fost reprezentată de chestiunea minorităților³⁰, prin intermediul căreia Înaltele Puteri Aliate și Asociate puteau interveni în problemele interne ale statelor mici³¹, fapt care le afecta acestora din urmă suveranitatea :³²România avea obligația de a semna o convenție care să garanteze drepturile minorităților naționale dreptul Înaltele Puteri Aliate și Asociate de a controla aplicarea legislației privitoare la minoritățile naționale, o convenție care, timp de cinci ani după încheierea păcii cu Austria, acorda libertate de tranzit pentru toate mărfurile, mijloacele de transport și supușii: Înaltele Puteri Aliate și Asociate fără nici un fel de vamă, plata unei importante plăți a datoriei de stat a monarhiei Austro-Ungare și alte sarcini financiare. Proiectul avea un Preambul în care, articolele 10 și 11 făceau referire în mod special la unele aspecte ale comunităților de evrei din România, fapt care a determinat discuții aprinse³³. Articolul 10 prevedea faptul că „Comitetele școlare, alese pe loc de către comunitățile evreiești din România, vor asigura sub controlul general al statului, repartițiunea părții proporționale a fondurilor publice desemnate pentru școlile evreiești, conduse conform cu articolul 9, precum și cu organizarea și direcțiunea acestor școli”³⁴. Art. 11 prevedea că ; evreii nu vor fi obligați să îndeplinească acte constituind o violare a Sabbaturilor și nu vor fi izbiți de nici o incapacitate dacă refuză să se ducă la tribunale sau din a îndeplini acte legale în ziua sâmbetei. Totuși, această dispozițiune nu va dispensa pe evreu de obligațiunile impuse tuturor supușilor români în vederea necesităților statului, serviciului militar, apărării naționale sau menținerii ordinii publice. România declară intenția ei de a se abține să prescrie sau să autorizeze alegeri, fie generale, fie locale, care ar avea loc sâmbăta, nici o înscriere electorală nu va trebui să fie obligatorie într-o zi de

²⁴ Alexandru Marghiloman, *Note Politice, 1897-1924*, vol. IV, București, Institutul de Arte Grafice „Eminescu”, 1927, p. 268.

²⁵ Leuștean Lucian, *Conferința de Pace de la Paris (1919-1920), Liga Națiunilor și problema minorităților*, în „Xenopoliana”, Buletinul Fundației „A. D. Xenopol” din Iași, Tom V, nr. 1- 4, 1997, p. 183.

²⁶ Roman Dmowski, *La Question polonaise*, Paris, Librairie Armand Colin, p.328.

²⁷ Piotr S. Wandycz, *Prețul libertății. O istorie a Europei Centrale-Răsăritene din Evul Mediu și până în prezent*, București, Editura All, 1998, p. 226.

²⁸ Carol Iancu, *Emanciparea evreilor din România (1913-1919)*, București, Editura Hasefer, 1998, p. 323-351.

²⁹ Gheorghe Iancu, *Problema minorităților etnice din România în documente ale Societății Națiunilor (1923-1932)*, Cluj Napoca, Editura Napoca, 2002, p. 29.

³⁰ *Documents British Foreign Policy* (în continuare se va cita DBFP) London, 1947, vol. I, doc. nr. 24, p. 219.

³¹ Mihai Iacobescu, *România și Societatea Națiunilor 1919-1929*, București, Editura Academiei Române, 1988, p. 197.

³² Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe (AMAE), București, fond *România 1920-1944*, vol. 386, 57.

³³ Elena Istrățescu, Dumitru Stavarache, *Problema evreilor în atenția Conferinței de Pace de la Paris din 1919*, în vol. *România și Conferința de Pace de la Paris (1919-1920)*, Focșani, Editura Empro, 1999, p.199.

³⁴ *Ibidem*.

sâmbăta”³⁵. Întreaga dispută care s-a creat în jurul acestei probleme era determinată de interesul particular al Angliei în special, pentru zăcămintele de petrol³⁶ ale României și Poloniei, fapt care și-a pus amprenta pe derularea negocierilor diplomatice. Chestiunea protecției minorităților nu era neapărat nouă, ea fusese evocată, e drept, într-o formă redusă, pentru prima dată în discuțiile diplomatice, cu ocazia Congresului de la Berlin (iulie 1878). Acum ea va fi reglementată în mod special printr-un tratat al minorităților³⁷. La inițiativa lui Ion I. C. Brătianu, la 22 mai 1919, România și Polonia, alături de reprezentanții Cehoslovaciei și Regatului Sârbilor-Croaților și Slovenilor au redactat o notă de protest față de proiectul de tratat cu Austria, demers care nu a însă primit nici un răspuns³⁸. La 23 mai 1919, delegația română era anunțată, de către Puterile Aliate și Asociate, de „înființarea unei comisii însărcinată să determine natura garanțiilor necesare pentru a asigura protecția minorităților încorporate în noile state, care se formează în Europa precum și a minorităților din celelalte state care vor obține sporiri teritoriale”³⁹. Insistențele statelor mici în chestiunea tratatului cu Austria au dus la acordarea unei audiențe de către Georges Clemenceau, la 24 mai 1919, prilej cu care au fost expuse, în primul rând, problemele poloneze, de către Władisław Grabski⁴⁰. Intervenția a fost încheiată de Victor Antonescu, care a protestat pentru faptul că timpul acordat în vederea studierii tratatului era limitat⁴¹. La 29 mai 1919 au fost convocați la o întâlnire la Quai d’Orsay, Władisław Grabski din partea Poloniei, Constantin Diamandy (România), Eleftherios Venizelos (Grecia) Ante Trumbic (Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor, Iugoslavia) și Eduard Beneș din partea Cehoslovaciei. Cu acest prilej, acestora le-a fost prezentat rezumatul proiectului tratatului cu Austria, fără clauzele militare și cele privind reparațiile⁴². Articolul 5 din proiectul menționat permitea intervenția Marilor Puteri în treburile interne ale statului român⁴³, sub pretextul controlării respectării drepturilor minorităților⁴⁴. Textul tratatului a fost remis delegației române abia în seara zilei de 30 mai, prin intermediul *Secretariatului General* al Conferinței de Pace⁴⁵. Analizând textul documentului, Ionel Brătianu a protestat datorită faptului că România nu obținuse încă frontieră comună cu Polonia, după cum rezulta din proiectul tratatului cu Austria. În privința transmiterii suveranității Austriei către România aceasta era prevăzută să se realizeze prin intermediul Înalțelor Puteri Aliate și Asociate, fapt care nu putea conveni delegației române. În plus, problema garanțiilor date minorităților (Anexa B), precum și chestiunea facilităților economice (Anexa C) crea premisele intervenției Puterilor Aliate și Asociate în treburile interne ale României afectându-i astfel, în mod grav suveranitatea⁴⁶. La solicitarea expresă a lui Ionel Brătianu a fost obținută o amânare de 48 de ore în scopul analizării clauzelor din tratat⁴⁷. În acest interval, s-a ajuns destul de repede la o înțelegere între delegațiile României și Poloniei respectiv între Ionel Brătianu, Alexandru Vaida-Voevod și Ignacy Paderewski, prin care se accepta dorința românilor de a se menține drept frontieră granița istorică a Bucovinei cu Galiția. Eforturile delegațiilor României și Poloniei, împreună cu cele ale statelor mici, interesate în problema tratatului cu Austria, se vor concentra în încercarea de a obține, din partea Marilor Puteri, reformularea prevederilor tratatului. În ședința din 31 mai 1919, Ionel Brătianu și-a expus din nou poziția sa față de intenția Înalțelor Puteri Aliate și

³⁵ *Ibidem*, p. 200.

³⁶ Gh. I. Brătianu, *op.cit.*, p. 70.

³⁷ *DBFP*, p. 661.

³⁸ SANIC, fond *Alexandru Vaida-Voevod*, dosar 50/1919, f. 53.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 3.

⁴¹ C. Botoran, I. Calafeteanu, Eliza Campus, Viorica Moisuc, *România și Conferința de Pace de la Paris (1918-1920). Triumful principiului naționalităților*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1983, p. 346.

⁴² Gh. I. Brătianu, *op. cit.*, p. 61.

⁴³ Mihai Iacobescu, *op.cit.*, p.199.

⁴⁴ SANIC, fond *Alexandru Vaida-Voevod*, dosar 65/1919, f. 14.

⁴⁵ Radu Economu, *Unirea Bucovinei cu România. 1918*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1994, p. 98.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ Gh. I. Brătianu, *op. cit.*, p. 61.

Asociate de a interveni în scopul asigurării drepturilor minorităților, argumentând cu faptul că oricum statul român acorda drepturi minorităților, așa încât semnarea unui tratat special era inoportună⁴⁸. Ionel Brătianu a declarat că „*Dans d'autres conditions, la Roumanie ne saurait, et aucun cas, admettre l'intervention des Gouvernements entrangeres dans l'application de ses lois interieures*”⁴⁹. În continuare s-a mai arătat că, „*La Roumanie accorde le minorites de langues, race ou religion, qui habitent a l'interieur de ses nouvelles frontieres, des droits egaux a ceux appartenement aux autras citoyens roumain*”⁵⁰. Georges Clemenceau a insistat în sensul obținerii unor drepturi suplimentare pentru minoritățile la care, Brătianu a replicat „*La Roumanie a l'insertion dans un Traite avec les Principales Puissance Allies et Associetes, des que dispositions ces Puissances jugeront necesaires pout protejer en Roumanie les interests des habitans*”⁵¹. Woodrow Wilson a regretat cele întâmplate, insistând pentru găsirea unei formule pacifiste prin care interesele și drepturile minorităților să fie garantate⁵². „*Il ne pas possible est de garantir des reglements territoriaux que nous ne croyans pas juste set nous se pousans accepter de laisser subsiter des elements de desordre qui, croyons nous, trublement la paix des morte*”⁵³. Nici intervenția lui Woodrow Wilson în argumentarea necesității protejării drepturilor minorităților nu a putut modifica poziția liderului român, rămas acum singur alături de Regatul Sârbo-Croato-Sloven. După ce delegatul Greciei, Eleftherios Venizelos, obține o promisiune de revizuire din partea președintelui Conferinței, la 2 iunie 1919, odată cu prezentarea proiectului de tratat delegației Austriei s-a constatat că, în realitate, textul articolului 5 nu fusese cu nimic modificat. În aceste condiții, delegația României a înmănat o notă de protest prin care-și menținea poziția expusă anterior. În chestiunea Bucovinei, delegația americană stabilise, încă din 21 ianuarie 1919, o documentație consistentă, alcătuită din o carte roșie și una neagră, însoțite de numeroase hărți și anexe, cuprinzând limitele etnice și teritoriale ale provinciei ce urmau să revină României⁵⁴. Comisia a discutat inițial chestiunea Bucovinei, însă fără participarea vreunui delegat român. Rezultatul a fost redactarea, de către americani, a unui memoriu prezentat în ședința Comisiei din 8 februarie 1919, care propunea împărțirea Bucovinei în două regiuni etnice principale, despărțite printr-o linie care trecea la o milă depărtare la nord-vest de Cernăuți, oraș care rămânea României⁵⁵. Propunerea delegației americane, prezentată de Charles Seymour, a ridicat numeroase obiecții venite din partea delegațiilor francezi și englezi, care susțineau acordarea integrală a Bucovinei statului român. Ionel Brătianu a protestat, la 22 februarie 1919, față de propunerea americană, în cadrul ședinței Comisiei. Neputându-se ajunge la un acord, după mai multe ședințe, Comisia a decis, la 5 martie 1919, să transmită, pentru studiu, problema fixării frontierelor Bucovinei unei Subcomisii, în cadrul căreia fusese desemnat, din partea părții americane, același Charles Seymour. Concluziile au fost prezentate Comisiei pentru delimitarea frontierelor care, la 6 aprilie 1919, hotărăște să prezinte Consiliului Suprem frontiera etnică recomandată de delegația americană. Aceasta, ghidându-se după rezultatele irelevante ale recensământului din 1910, considera, în textul raportului, absolut incorect, că România ar fi urmat să primească un teritoriu locuit de 85. 000 ucraineni și 300 de locuitori români⁵⁶. În această situație, la 27 mai 1919, Ionel Brătianu îi trimite o scrisoare de protest lui Philippe Berthelot, în care îi face cunoscut faptul că nu va semna tratatul cu

⁴⁸ Valeriu Florin Dobrinescu, *România și Conferința de Pace de la Paris din 1919*, în vol. *România și Conferința de Pace de la Paris (1919-1920)*, Focșani, Editura Empro, 1999, p. 83.

⁴⁹ AMAE fond *România 1920-1944*, vol. 372, f. 2.

⁵⁰ *Ibidem*, f.4.

⁵¹ *Ibidem*, f. 5.

⁵² *Ibidem*, f. 8.

⁵³ *Ibidem*, f. 9.

⁵⁴ Nicolae Iorga, *Memorii. Însemnări zilnice (Maiu 1917 -Mart 1920). Războiul Național. Lupta pentru o nouă viață politică*, vol.I I, București, Editura Națională, S.Ciornei, f.a. p.155.

⁵⁵ Radu Economu, *op. cit.*, p. 98.

⁵⁶ David Sherman Spector, *op.cit.*, p. 153.

Austria în cazul în care nu va fi recunoscută frontiera Nistrului în Bucovina⁵⁷. În intervalul cât Bucovina s-a aflat sub administrație austriacă, ponderea ucrainenilor a crescut foarte mult în raport cu populația autohtonă românească, astfel că recensământul austriac din 1910 consemna, în condițiile subiective ale utilizării limbii de conversație în cuantificarea naționalităților, modificarea echilibrului etnic din regiune în favoarea ucrainenilor, aspect valabil, mai ales, în regiunea de nord a Bucovinei. În aceste condiții, delegația română se orientează spre stabilirea unei frontierei comune româno-polone, aspect legat în mod direct de recunoașterea Bucovinei ca teritoriu românesc de către Puterile Aliate și Asociate, obiectiv ce figura de altfel, în Memoriul remis de către delegația României Conferinței Păcii⁵⁸, încă din 21 ianuarie 1919. Cercurile politice bucovinene agreeau, în principiu, angajarea unor negocieri cu partea polonă pentru stabilirea corectă a liniei de demarcație dintre frontiera Bucovinei cu Galiția, care să respecte aliniamentul Nistru-Colacin-Ceremuș. Această fixare a frontierei trebuia să țină seama de aspectele de ordin economic, strategic, militar și desigur de particularitățile locale⁵⁹. Negocierile ulterioare, purtate pe această temă în cadrul Comitetului pentru studierea chestiunilor teritoriale polone, condus de francezul Jules Cambon din mai-iunie 1919. Rezultatul a fost stabilirea de către delegații Puterilor Aliate și Asociate⁶⁰ a traseului frontierei româno-polone, în cadrul ședinței din 2 iulie 1919. Punctul de vedere al liderilor politici bucovineni (Alexandru Vitencu și Nicu Flondor), a fost comunicat prin intermediul unui memoriu remis delegației române aflată la Conferința Păcii, la 4 iulie 1919. Documentul sugera că traseul liniei ferate Cernăuți-Zalescic trebuia să treacă integral prin teritoriul românesc, împreună cu linia Nepocălăuți-Vijnița, care asigură legătura cu Cernăuțiul, întrucât „valea Ceremușului își are debușul economic natural la Cernăuți”. În același timp, se impunea studierea cu mare atenție a cererilor formulate de locuitorii satelor românești din zona situată dincolo de Nistru, „sate răzășesti care, prin alipirea la Galiția, ar cădea pericolului slavizării”⁶¹ (slavizării - D. H.). Singurele rectificări de frontieră acceptate se refereau strict la zona Storojonețului, autorii *Memoriului* (Alexandru Vitencu și Nicu Flondor) considerând, în mod eronat, că aceasta nu implica o prea mare pierdere etnică și geografică⁶². Fromageot a recunoscut însă că „România are dreptul să ceară întreaga Bucovină” („could claim rights over the Bukowina of a Treaty, she this a not sign”⁶³) explicând însă că Înaltele Puteri Aliate și Asociate vor prelua o parte din autoritatea (României) asupra Bucovinei, dacă delegația României nu semnează tratatul cu Austria⁶⁴. Între timp, disputele pe marginea tratatului cu Austria, între delegația română și Puterile Aliate și Asociate au continuat, inflexibilul Ionel Brătianu părăsind Conferința⁶⁵, nu înainte de a depune pe masa Conferinței un nou Memoriu intitulat *România în fața Conferinței de Pace*, în care, reluând argumentele anterioare⁶⁶, face un aspru rechizitoriu tratamentului aplicat delegației române⁶⁷. În locul său a fost desemnat, la 21 iulie 1919, în calitate de interimar, Nicolae Mișu, ministrul României la Londra⁶⁸. Ipoteza cedării anumitor localități limitrofe statului polon a generat o serie de proteste adresate Consiliului Suprem de către *Societatea*

⁵⁷ AMAE, fond 71/1914, vol. 90, f.14-15. *Raport nr. 1945, de la Legația României din Londra, decembrie 1918*; Ion Nistor, *Frontiera româno-polonă*, „Graiul Românesc”, București, I, nr. 2, februarie 1927, p. 39.

⁵⁸ AMAE, fond *Convenții* 13/1, vol. 1, f. 1.

⁵⁹ Ion Nistor, *op. cit.*, p. 39-40.

⁶⁰ Marian Chiriac Popescu, *Relații militare române-polone în perioada interbelică (1919-1939)*, București, Editura Sigma, 2002, p. 10.

⁶¹ AMAE, fond 71/1914, vol. 58, f. 86. *Memoriul semnat de Nicu Flondor și Alexandru Vitencu către delegația română la Conferința de Pace de la Paris*, 4 iulie 1919.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ *DBFP*, p. 648.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ Gh. I. Brătianu, *op. cit.*, p. 81.

⁶⁶ *DBFP*, vol. II, 1948, p.311.

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ SANIC fond *Iancu Flondor*, dosar 32/1919, f. 63.

mazililor și răzeșilor și respectiv locuitorii comunei Stăneștii de Jos⁶⁹. Pentru lămurirea acestei situații, Comisia pentru problemele teritoriale ale României va consacra două ședințe speciale, desfășurate la 22 și 25 iulie 1919, destinate analizării frontierelor Bucovinei⁷⁰. Noul reprezentant american în Comisie, Archibald Coolidge, luând act de faptul că zona majoritar ucraineană din Bucovina nu fusese revendicată de Polonia, propune, din considerente economice, ca bazinul Ceremușului să fie cedat României, aspect acceptat și de celelalte delegații. Galiției îi rămânea doar un mic teritoriu din nord-vestul Bucovinei, cuprinzând nodul de cale ferată Colomeea-Zalescki. Propunerea a fost adresată Consiliului Suprem la 30 iulie 1919. Acesta a decis, în baza sugestiei lui André Tardieu, să accepte noua variantă a Comisiei pentru probleme teritoriale, urmând ca aceasta să fie comunicată României numai după ce va fi semnat Tratatul de Pace cu Austria. Tratatul cu Austria s-a semnat la 10 septembrie 1919, la *Saint Germain en Laye* de către Înaltele Puteri Aliate și Asociate, cu excepția Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor (Iugoslavia din 1929) și a României. Refuzând semnarea Tratatului de pace cu Austria, guvernul național liberal a demisionat la 12 septembrie 1919, motivând că „nu-și pune semnătura pe un tratat incompatibil cu demnitatea și independența națională”⁷¹. Presa comunităților etnice a urmărit cu multă atenție dezbaterile purtate în cadrul Conferinței Păcii de la Paris, în special, în ceea ce privea asumarea de către autoritățile române, a garanțiilor de respectare a drepturilor fundamentale⁷² descrise în *Tratatul Minorităților*. În acest sens, se plasau articolele publicate în ziarul de limbă germană „Das Volk”⁷³, care, la 4 iunie 1919 aprecia că „chiar astăzi, după puține luni de când aparținem României, s-a convins oricine de consecințele acestei schimbări, care a modificat în mod radical soarta fiecărui locuitor al acestei țări, pot fi paralizate numai printr-o autonomie foarte largă”⁷⁴. Politica de rezistență în chestiunea minorităților⁷⁵ era apreciată în paginile ziarului „Glasul Bucovinei” mai puțin solicitările minorităților prezentate în paginile presei cernăuțene⁷⁶ provincială s-ar produce o degradare economică și socială” întrucât altfel, „Bucovina ar fi lipsită de culoare. O masă apatică și fără de suflet, numai dacă presiunea din afară devine mai intensivă”⁷⁷. La 10 iunie 1919, „Das Volk” critica sistemul de recrutare al autorităților militare române operațiune care „nu se justifica prin dreptul ginților”, întrucât „în Bucovina sunt încă în vigoare legile vechi”, iar „minorităților nu li s-au acordat până azi garanțiile prin care li s-ar putea asigura drepturile politice, economice și naționale”⁷⁸. Între timp, s-a format un nou guvern, condus de către generalul Arthur Văitoianu, care a adoptat aceeași poziție în privința tratatului. Situația gravă creată pune statul român într-o situație delicată în raporturile cu Înaltele Puteri Aliate și Asociate. O amplă dispută pe marginea acestui subiect a cuprins întreaga societate românească, în care va fi angajată întreaga clasă politică, presa, opinia publică și nu în ultimul rând, familia regală. Intervalul temporal al lunilor septembrie/noiembrie 1919 a fost consacrat identificării unei soluții de ieșire din impasul creat. După alegerile desfășurate între 3-4 noiembrie 1919, regele a încredințat

⁶⁹ Ion I. Nistor, *Problema ucraineană în lumina istoriei*, ediție îngrijită de Ștefan Purici și prefațată de Gheorghe Buzatu, Rădăuți, Editura Septentrion, 1997, p. 213; idem, *Frontiera româno-polonă*, în „Graiul românesc”, București, I, 1927, nr. 2, p. 37-43; AMAE, fond *Convenții P/I*, f. 1.

⁷⁰ Ion Stanciu, *Aliați fără alianță. România și S.U.A 1914- 1920*, București, Editura Albatros, 1992, p.187-188.

⁷¹ Ion Agrigoroaiei, George Calcan, Mircea Strugariu, *Atitudinea Marilor Puteri față de România la Conferința de Pace de la Paris (1919-1920) reflectată în presa ieșeană*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol», Iași, XVIII, 1981, p. 325.

⁷² G. Rotică, *Dint-un colț al României Mari. Ecouri bucovinene (1918 - 1920)*, București, Editura Cartea Românească, 1921, p. 49.

⁷³ „Glasul Bucovinei”, II, nr. 211, din 8 august 1919, p.1.

⁷⁴ Constantin Buchet, *România și Republica de la Weimar 1919 - 1933*, București, Editura All Istoric, 2001, p. 201.

⁷⁵ „Glasul Bucovinei”, II, nr. 245, din 21 septembrie 1919, p.1.

⁷⁶ G. Rotică, *O presă cu care nu se mai poate discuta*, în „Glasul Bucovinei”, II, nr. 248, din 25 septembrie 1919, p.1.

⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁸ *Ibidem*.

sarcina formării guvernului lui Arthur Văitoianu⁷⁹. Guvernul nou creat a încercat, utilizând o gamă variată de mijloace, modificarea prevederilor litigioase din tratatul de pace cu Austria. În acest interval, între Puterile Aliate și Asociate s-au ivit divergențe de opinii care au modelat în sens pozitiv atitudinea Consiliului Suprem față de problema României. În paralel, s-au desfășurat negocieri între delegația română de la Conferința Păcii și Marile Puteri în chestiunea minorităților. La 21 noiembrie 1919, Consiliul Suprem adresează guvernului român un ultimatum prin care notifica României ca, în termen de 8 zile, să semneze Tratatul de Pace cu Austria și Tratatul Minorităților⁸⁰. În caz contrar, România ar fi fost obligată să-și retragă delegația de la Conferința Păcii, în paralel statele reprezentate în Consiliul Suprem retrăgându-și reprezentanții lor diplomatici de la București⁸¹. Premierul Arthur Văitoianu a solicitat, printr-o telegramă emisă pe adresa Consiliului Suprem, datată 28 noiembrie 1919, prelungirea termenului, motivând că guvernul nou format, în urma alegerilor din 3-4 noiembrie 1919, trebuia să-și intre în atribuții. La 6 decembrie 1919 Alexandru Vaida-Voevod, reprezentând Blocul Parlamentar, după consultarea forțelor politice, decide să anunțe telegrafic Înaltele Puteri Aliate și Asociate că România va semna Tratatul de Pace cu Austria și Tratatul Minorităților⁸². Benno Straucher în calitate de reprezentant al evreilor din Galiția și Bucovina a acționat la Viena alături de Alexandru Vaida Voevod în favoarea intereselor românești (și evreiești) inclusiv în plan mediatic⁸³. În textul documentelor s-au făcut câteva modificări la solicitarea părții române. Astfel, au fost înlăturate referirile la tratatul de la Berlin și la independența condiționată a României și articolele 10 și 11, care stipulau privilegii speciale pentru minoritatea evreiască⁸⁴. Victor Antonescu a declarat că „whereas Romania has declared its intention of recognizing as Roumains nations *ipso facto* and without the reguirement of any formality the Jews inhabiting all the teritorities of Romania”⁸⁵. În introducerea din *Preambul* se preciza că acest tratat „nu era impus ci discutat și convenit”, între aliați și delegația României. Prin această formulare erau anulate prevederile articolului 60 din Tratatul de pace cu Austria, privind caracterul obligatoriu al acceptării anticipate a oricărei clauze⁸⁶. În același spirit a fost reformulat conținutul articolului 59 care, în accepția inițială, nu recunoștea în mod explicit apartenența Bucovinei la România⁸⁷. În noua variantă, articolul prevedea că „Austria renunța, în ceea ce o privește, în favoarea României, la toate drepturile și titlurile asupra părții fostului ducat al Bucovinei, cuprinsă dincoace de fruntariile României”⁸⁸. Marile Puteri își rezervau, în continuare, dreptul de interveni prin intermediul Consiliului Societății Națiunilor în scopul protecției drepturilor minorităților⁸⁹, prevedere care nu convenea autorităților de la București. Generalul Constantin Coandă a primit autorizația să semneze tratatul minorităților și tratatul cu Austria. La 10 decembrie 1919, reprezentantul României⁹⁰ își punea semnătura pe tratatul cu Austria, tratatul minorităților și pe textul tratatului cu Bulgaria⁹¹. Tratatul de la Neuilly sur Seine - cu Bulgaria - consemna

⁷⁹ Lucian Leuștean, *România, Ungaria și tratatul de la Trianon 1918-1920*, Iași, Editura Polirom, 2002, p. 137.

⁸⁰ *DBFP*, p. 598.

⁸¹ *Ibidem*.

⁸² *Ibidem*.

⁸³ SANIC fond *Iancu Flondor*, dosar 73/1919-1920, f. 99.

⁸⁴ Lucian Leuștean, *op. cit.*, p. 137.

⁸⁵ *DBFP*, p. 423.

⁸⁶ SANIC, fond *Arthur Văitoianu*, dosar nr. 16/1919, f. 17.

⁸⁷ *DBFP*, p. 422.

⁸⁸ *Tratat de Pace între Puterile Aliate și Asociate și Austria. Protocol și declarațiuni semnate la St. Germain en Laye, la 10 septembrie 1919*, București, 1920, p. 17.

⁸⁹ Erich Zöllner, *Istoria Austriei*, vol. II, ediția a VIII-a, traducere de Adolf Armbruster, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 619.

⁹⁰ Constantin Botoran, *Tratatele de pace de la Paris - confirmare juridică a noilor state naționale în independente din Europa*, în vol. *România și Conferința de Pace de la Paris (1919 - 1920)*, Focșani, Editura Empro, 1999, p.148.

⁹¹ SANIC, fond *Arthur Văitoianu*, dosar nr. 16/1919, f. 17.

recunoașterea frontierei de la 1 august 1914 între România și acest stat⁹². În sfârșit, în mod oficial, Austria a renunțat la Bucovina în favoarea României, textul documentului fiind semnat, din partea română, de către Nicolae Titulescu⁹³.

Tratatul dintre Regatul României Mari și Republica Austria prin care aceasta din urmă renunța la Bucovina a fost semnat la 10 septembrie 1919 la Saint Germain en Laye. Documentul a fost citit de către Georges Clemenceau la 22 decembrie 1919, el recunoscând apartenența Bucovinei la România în mod oficial: „Conform deciziei luate de către Consiliul Suprem al Puterilor Aliate și Asociate la data de 18 ale lunii, am onoarea a vă face cunoscut că frontiera României cu Galiția Orientală, în Bucovina, de la Nistru până la vechea frontieră între Ungaria și Galiția a fost fixată după cum urmează: „O linie care părăsește talvegul Nistrului până la un punct situat aproximativ la 2 km în aval de Zalescycki. De acolo spre sud-vest către punctul de întâlnire al liniei administrative dintre Galiția și Bucovina, cu limita dintre districtele Horodenka și Snyatyn, la aprox. 11 km sud-est de Horodenka, o linie de demarcație pe terenul care trece prin cotele 317, 312 și 239. De acolo spre sud-vest, vechea linie administrativă dintre Galiția și Bucovina până la punctul ei de întâlnire cu vechea frontieră dintre Ungaria și Galiția. Adoptând acest traseu, Consiliul Suprem a menținut Bucovina – pe care o recunoaște ca fiind românească – în integritatea teritoriului său istoric, în afara unei neînsemnate rectificări, pe care a considerat-o necesară pentru a nu tăia legătura de cale ferată dintre orașele galițiene Horodenka și Zalescycki”⁹⁴. Locuitorii unor comune învecinate precum Stăneștii de Jos i-au adresat un memoriu premierului francez Georges Clemenceau în care protestau față de integrarea lor în cadrele teritoriale ale Republicii a II-a Polone⁹⁵, actul locuitorilor respectivei comune susținut cu multă energie de către delegația României la Conferința de Pace de Paris fiind până la urmă, încununat de succes. Republica Ucraina a fost dezavantajată de faptul că nu era reprezentată la Conferința de Pace de la Paris. Conflictul între Ucraina și Polonia⁹⁶ s-a purtat atât în plan militar cât și diplomatic. Populația ucraineană din Hotin, parte a provinciei istorice Basarabia, a recepționat negativ Unirea cu Regatul Român, în pofida faptului că acesta era teritoriu istoric românesc. Stabilirea definitivă a frontierei româno-polone a fost fixată prin prevederile tratatului frontierelor de la Sévres din 10 august 1920, semnat între România pe de o parte, Regatul Sârbo-Croato-Sloven, Polonia și Cehoslovacia, alături de Puterile Aliate și Asociate, pe de altă parte⁹⁷. Din partea României, tratatul de la Sévres a fost semnat de către Nicolae Titulescu și Dimitrie Ghica și, așa cum se specifica în Preambul, avea menirea „să asigure suveranitatea României, Poloniei, Statului Sârbo-Croato-Sloven și Statului cehoslovac asupra teritoriilor care le sunt în mod respectiv cunoscute”⁹⁸.

În final, tratatele de pace din anii 1919–1920 nu au făcut decât să confirme, în linii mari, ceea ce decisese prin vot națiunile în 1918⁹⁹. Disoluția Imperiului Habsburgic nu a rezolvat – de la sine - și problemele Europei Centrale, ba mai mult a creat altele noi ce țineau de alcătuirea

⁹² Constantin Iordan, *op.cit.*, p. 14.

⁹³ Alexandru Vianu, Zorin Zamfir, Constantin Bușe, Gheorghe Bădulescu, *Relații internaționale în acte și documente (1917 - 1939)*, vol. I, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1971, p. 35-36.

⁹⁴ Grigore Stamate, *Frontiera de stat a României*, București, Editura Militară, 1997, Anexa I, p. 292–312.

⁹⁵ Ion I. Nistor, *Unirea Bucovinei cu România*, București, Editura Bucovina – I. E.Torouțiu, 1940, p. 40-44.

⁹⁶ *Protest of the Ukrainian Republic to the United States Against the Delivery of Eastern Galicia to Polish Domination*, Washington, D.C. Published by Friends of Ukraine, D.C. 1919, p. 1–28.

⁹⁷ A.M.A.E., fond *Convenții 13/P1*, vol. 1, f. 5-6.

⁹⁸ *Ibidem; Desăvârșirea național-statală a poporului român. Recunoașterea ei internațională. 1918. Documente interne și M.A.S., februarie 1920 – decembrie 1920*, vol. VI, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, doc. nr. 899, p. 415–424.

⁹⁹ A se vedea, Hurst Hannum, *Autonomie, suveranitate și autodeterminare. Aplanarea drepturilor conflictuale*, traducere în limba română de Mihaela Barbu și Veronica Popescu, București, Editura Paidea, f.a., p. 20 și urm.

internă ci și în plan extern ținând de concretizarea unui mecanism extern privind securitatea central-europeană¹⁰⁰.

SUMMARY

On November 28, 2018, 100 years have passed since the Union of Bukovina with the Romanian Kingdom, an opportune moment to meditate, beyond festivals and various public positions, on the destiny of Bukovina as a whole in the last century. As we know it, the loss of the northern part of Bukovina alongside Bessarabia and Herța Land, following the Soviet capture of June 28, 1940, the subsequent recovery of these Romanian territories between 1941–1944 and their surrender through the Treaty of Paris in February 1947 was a grim picture for the future of Bucovina, brutally divided between Romania and the USSR, subjected to a terrible process of communion, liquidation and deportation of the Romanians in Siberia, with an ethno-confessional composition substantially altered by the measures adopted by the Stalinist authorities.

¹⁰⁰ A. J.P. Taylor, *Monarhia habsburgică 1809 -1918. O istorie a Imperiului Austriac și a Austro - Ungariei*, București, Editura Alfa, 2000, p. 215. A se vedea, Cristina Arvatu Vohn, *Politică externă și securitate în România interbelică- o analiză cantitativă (1919-1939)*, București, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale „Ion I. C. Brătianu”, 2018, p. 194 și urm.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

I. IZVOARE

1. INEDITE :

Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale – București (SANIC), *fond Iancu Flondor*; *fond Teodor Bălan*; *fond Arthur Văitoianu*; *fond Alexandru Vaida -Voevod*.

Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe (AMAE), București, *fond România 1920-1944*; *fond Convenții13/P1*; *fond 71/1914*.

1.EDITE

Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Recunoașterea ei internațională. 1918. Documente interne și M.A.S., februarie 1920 – decembrie 1920, vol. VI, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.

Documents British Foreign Policy London, vol. I, 1947.

Protest of the Ukrainian Republic to the United States Against the Delivery of Eastern Galicia to Polish Domination, Washington, D.C. Published by Friends of Ukraine, D.C. 1919.

Iancu, Gheorghe, *Problema minorităților etnice din România în documente ale Societății Națiunilor (1923-1932)*, Cluj Napoca, Editura Napoca, 2002, p. 29.

Tratat de Pace între Puterile Aliate și Asociate și Austria. Protocol și declarațiuni semnate la St. Germain en Laye, la 10 septembrie 1919, București, 1920.

Vianu, Alexandru, Zamfir Zorin, Bușe Constantin, Bădulescu, Gheorghe, *Relații internaționale în acte și documente (1917 - 1939)*, vol. I, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1971

What Really Happened at Paris. The Story of the Peace Conference, 1918–1919, by American Delegations, Edited by Edward Mandell House and Charles Seymour, New York, Charles Scribner 's Sons, 1921

II. MEMORII

Marghiloman, Alexandru, *Note politice*, vol. IV, 1918–1919, Editura Institutului de Arte Grafice „Mihai Eminescu”, București, 1927.

Iorga, Nicolae, *Memorii. Însemnări zilnice (Maiu 1917 -Mart 1920). Războiul Național. Lupta pentru o nouă viață politică*, vol.I I, București, Editura Națională, S.Ciornei, f.a.

III. PUBLICAȚII

1. REVISTE

„Analele Bucovinei” (publicație științifică a Institutului „Bucovina”–Filiala Academiei Române din Rădăuți), București, 2002-2010.

„Revista de Istorie a Moldovei” (Institutul de Istorie, Stat și Drept al Republicii Moldova), Chișinău, nr. 1 (93)/2013.

2.Ziare

„Czernowitzer Allgemeine Zeitung”, Cernăuți, 1918

IV. LUCRĂRI GENERALE ȘI SPECIALE

Agrigoroaiei Ion, Calcan, George Strugariu, Mircea, *Atitudinea Marilor Puteri față de România la Conferința de Pace de la Paris (1919-1920) reflectată în presa ieșeană*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol», Iași, XVIII, 1981.

- Bold Em., Ciupercă, I., *Europa în derivă*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2001.
- Botoran, C., Calafeteanu, I., Campus, Eliza, Moisuc, Viorica, *România și Conferința de Pace de la Paris (1918-1920). Triumful principiului naționalităților*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1983
- Botoran, Constantin, *Tratatul de pace de la Paris - confirmare juridică a noilor state naționale în independente din Europa*, în vol. *România și Conferința de Pace de la Paris (1919 - 1920)*, Focșani, Editura Empro, 1999
- Buchet, Constantin, *România și Republica de la Weimar 1919 - 1933*, București, Editura All Istoric, 2001
- Duroselle, Jean, Baptiste, *Istoria relațiilor internaționale 1919-1947*, vol. I, traducere Anca Airinei, București, Editura Științelor Sociale și Politice, 2006.
- Dobrinescu, Valeriu, Florin, *România și Conferința de Pace de la Paris din 1919*, în vol. *România și Conferința de Pace de la Paris (1919-1920)*, Focșani, Editura Empro, 1999.
- Dmowski, Roman, *La Question polonaise*, Paris, Librairie Armand Colin, 1918.
- Economu, Radu, *Unirea Bucovinei cu România. 1918*, Cernăuți, Editura Alexandru cel Bun, 2011.
- Haynes, Rebecca, *Politica Germaniei față de Germania între 1936 și 1940*, București, Editura Polirom, 2003.
- Iacobescu, Mihai, *România și Societatea Națiunilor 1919-1929*, București, Editura Academiei Române, 1988.
- Iancu, Carol, *Emanciparea evreilor din România (1913-1919)*, București, Editura Hasefer, 1998.
- Istrățescu, Elena, Stavarache, Dumitru, *Problema evreilor în atenția Conferinței de Pace de la Paris din 1919*, în vol. *România și Conferința de Pace de la Paris (1919-1920)*, Focșani, Editura Empro, 1999.
- Leuștean, Lucian, *România, Ungaria și tratatul de la Trianon 1918-1920*, Iași, Editura Polirom, 2002
- Moisuc, Viorica, *Istoria relațiilor internaționale – până la mijlocul secolului al XX-lea*, Ediția a III-a, București, Editura Fundației România de Mâine, 2007.
- Nistor, Ion, *Istoria Bucovinei*, Editura Humanitas, București, 1991
- Idem, *Problema ucraineană în lumina istoriei*, ediție îngrijită de Ștefan Purici și prefațată de Gheorghe Buzatu, Rădăuți, Editura Septentrion, 1997.
- Popescu, Marian, Chiriac, *Relații militare române-polone în perioada interbelică (1919-1939)*, București, Editura Sigma, 2002.
- Purici, Ștefan, *Relații româno-ucrainene în epoca contemporană*, „Glasul Bucovinei”, nr.3 - 4, X, nr 39 - 40, 2003.
- Scurtu, Ioan, Buzatu, Gheorghe, *Istoria Românilor în secolul XX (1918-1948)*, vol. I, București, Editura Paideea, 1999.
- Seișanu. Romulus, *Principiul naționalităților. Originile, evoluția și elementele constitutive ale naționalității. Tratatul de pace de la Versailles, Saint-Germain, Trianon, Neuilly-Sur-Seine, Sévres, Laussane*, București, Editura Albatros, 1996.
- Spector, David, Sherman, *România și Conferința de Pace de la Paris. Diplomația lui Ion I.C. Brătianu*, Iași, Institutul European, 1995.
- Stanciu, Ion, *Aliați fără alianță. România și S.U.A 1914- 1920*, București, Editura Albatros, 1992.
- Ungureanu, Constantin, *Unirea Bucovinei cu România în 1918*, în „Revista de Istorie a Moldovei” (Institutul de Istorie, Stat și Drept al Republicii Moldova), Chișinău, nr. 1 (93)/2013.
- Zöllner Erich, *Istoria Austriei*, vol. I-II, ediția a VIII-a, traducere de Adolf Armbruster, București, Editura Enciclopedică, 1997.
- Zorgbibe, Charles, *Wilson. Un cruciat la Casa Albă*, București, Editura Fundației Titulescu, 2003.
- Piotr S. Wandycz, *Prețul libertății. O istorie a Europei Centrale-Răsăritene din Evul Mediu și până în prezent*, București, Editura All, 1998.
- Watson, R. W., Seton, *O istorie a românilor din perioada romană până la înfăptuirea unității naționale*, Brăila, Editura Istros, 2009.

Daniel Hrenciuc, absolvent al Universității București, Facultatea de Istorie, 1995. Doctor în istorie (2003) cu o teză consacrată relațiilor româno-polone în perioada interbelică. Studii masterale de securitate, București, 2016. Domenii de interes: relațiile române –polone interbelice, geopolitica Europei de Sud-Est, criza ucraineană, istoria recentă a Poloniei, evoluțiile și crizele Uniunii Europene, istoria monarhiei de Hohenzollern în context românesc. Participări la 60 de conferințe științifice naționale și internaționale. Volume publicate recent: *Geopolitica frontierelor României și criza ucraineană*, Cluj Napoca, Editura Mega, 2016, 178 pag; *Polonia între Est și Vest: 1918-2016*, Cluj Napoca, Editura Mega, 2017, 360 pag.

